

WELTKRIEGSDEUTUNGEN UND NATIONALSTAATLICHE INSTITUTIONALISIERUNG IN DER TSCHECHOSLOWAKEI, 1918-1948

von Natali Stegmann (Tübingen)

Das Projekt wird von Natali Stegmann am Institut für Osteuropäische Geschichte und Landeskunde der Universität Tübingen durchgeführt und dauert von Oktober 2004-
Oktober 2007.

Kontakt: Natali Stegmann, Institut für Osteuropäische Geschichte und Landeskunde, Wilhelmstr. 36,
D-72074 Tübingen.
Tel.: 07071-29-72392 oder -72388;
Fax: 07071-292391
E-Mail: natali.stegmann@uni-tuebingen.de

Projektskizze

Das Forschungsprojekt untersucht, welche Bedeutung dem Ersten und dem Zweiten Weltkrieg für die Festschreibung einer tschechoslowakischen Identität zukam. Die nationalstaatliche Konsolidierung soll im Kontext der spezifischen tschechischen und slowakischen Erfahrungen aus den beiden Weltkriegen analysiert werden. Besonderes Augenmerk gilt dabei den Fragen, welche Deutungen die Kriegserfahrungen unterschiedlicher Bevölkerungsgruppen erfahren haben und in welchen Formen sich diese in die staatlichen Institutionalierungsprozesse eingeschrieben haben. Dies geschieht anhand einer Untersuchung der Militär- und Sozialpolitik.

Ausgangspunkt ist die These, dass diese Institutionen zentrale Funktionen für die Legitimierung staatlichen Handelns einnahmen. In der Analyse dieser Politikfelder wird verfolgt

- wie sich die Weltkriegsdeutungen in der Ausgestaltung der Militär- und Sozialpolitik niederschlugen,
- welche Helden- und Opferbilder produziert wurden und
- welche graduellen Aus- und Einschlusskriterien (nationale und soziale Zugehörigkeit, Geschlecht und Alter) daraus abgeleitet wurden.

Im Zentrum der Betrachtung stehen dabei die Konstruktion von Heldenmythen insbesondere im Kontext der Legionärstradition sowie der sozialstaatlichen Versorgung von Kriegsoffizieren in einem weiteren Sinne, nämlich von Kriegsversehrten, Kriegerwitwen und Kriegswaisen. Gefragt wird nach dem Verhältnis von langfristig vorgefundenen und zeitspezifischen Hierarchisierungen von Opfergruppen in Korrelation zum etablierten Heldenbild.

Die Suche nach den Schnittmengen unterschiedlicher Identitätskomponenten entlang des militärischen und wohlfahrtsstaatlichen Institutionalierungsprozesses vertieft die Analyse tschechoslowakischer Staatlichkeit. Entscheidend ist dabei, dass hier nicht – wie in der Historiographie zu den ›deutsch-tschechischen Beziehungen‹ – die Konflikte, sondern die Konstituierungsprozesse im Zentrum des Interesses stehen. Der diachrone Vergleich gradueller Inklusions- und Exklusionsmechanismen sowie der Verzahnungen verschiedener Hierarchisierungsmuster öffnet eine neue Perspektive auch auf ältere Fragestellungen wie die nach der Kontinuität tschechoslowakischer Politik auf dem Weg zur ›Sowjetisierung‹, der Genese der Vertreibungspolitik und der Problematik der ›kleinen Nationen‹ in Ostmitteleuropa.

Náčrt projektu: Chápání světové války a institucionalizace národního státu v Československu, 1918-1948

Badatelský projekt zkoumá význam první a druhé světové války pro formování československé identity. Konsolidaci národního státu budeme analyzovat v kontextu specificky českého a slovenského prožitku obou světových válek. Zvláštní pozornost však budeme věnovat otázce, jak různé skupiny obyvatelstva chápaly prožitek války a v jaké formě se toto chápání odrazilo v procesu institucionalizace národního státu. Základem přitom bude výzkum vojenské a sociální politiky.

Vycházíme z teze, že tyto instituce přispěly zásadním způsobem k tomu, že se činnost státu legitimovala. V analýze těchto politických oblastí budeme sledovat:

- jak se prožitek války odrážel ve vojenské a sociální politice
- jak vznikaly obrazy obětí a hrdinů a
- jaká kritéria pro začlenění a vyřazení se z toho odvozovala (národní a sociální příslušnost, pohlaví a věk).

V centru pozornosti přitom stojí konstrukce hrdinských mýtů, - zvláště v kontextu legionářské tradice -, a rovněž sociální péče státu o válečné oběti v širším smyslu, - zejména o válečné veterány, vdovy a sirotky. Budeme sledovat, jaká existovala souvislost mezi dlouhodobou a

okamžitou hierarchizací obětí ve vztahu k etablovanému obrazu hrdiny.

Hledání průsečíků mezi institucionalizací armády a orgánů sociální péče prohloubí naši analýzu československé státnosti. Rozhodující je, že zde – na rozdíl o dějin ›česko-německých vztahů‹ - nestojí v centru pozornosti konflikty, ale proces konstituování. Diachronní srovnání mechanismů začleňování a vyřazování, stejně jako vzájemné skloubení nejrůznějších hierarchií otevírá nové úhly pohledu na staré otázky. Jako příklad zde můžeme uvést problém continuity československé politiky na cestě k »sovětizaci«, geneze politiky odsunu a problematika ›malých národů‹ ve východní části střední Evropy.

Outline of the project: The Making of Czechoslovakia in the Wake of the First and Second World Wars

This project examines the role of First and the Second World Wars in the construction of Czechoslovak identity. It analyses the consolidation of national statehood in the context of the specific Czech and Slovak experience during the World Wars. Focusing on military and social policy, it pays particular attention to the question of how various groups of citizens experienced the wars, how this experience was interpreted and reinterpreted, and how these interpretations were inscribed in the institutionalisation processes of the state.

The starting point is the thesis that state institutions were accorded central functions for the legitimisation of governmental actions. In analysing these political fields the project asks

- how the interpretations of the World Wars influenced the practices of military and social politics,
- which heroic and victim figures were produced, and
- which criteria of (national, social, generational and gender) exclusion and inclusion follow from these questions.

The study will concentrate on the construction of heroic myths mainly in the context of legionary traditions as well on the construction of war victims in a wider sense, that is, in the field of welfare support for disabled soldiers, war widows, and war orphans. It asks how longue durée and more short-lived hierarchies of victim groups correlated with the established images of heroes. It pays special attention to the relations between Czech and Slovak war interpretations, historical topoi, and institutions.

Searching for the points of intersections between different components of identity created by the military and national welfare institutionalisation processes, it will look in greater depth at Czechoslovak statehood. The main points of interest are no longer the conflicts – as is still the case in the historiography of ›German-Czech relations‹ – but the processes of constitutionalisation. The diachronic comparison of gradual processes of inclusion and exclusion and of the interplay between different patterns of hierarchies opens a new perspective on older questions, such as the continuity of Czechoslovak politics on the road to »sovietisation,« the genesis of expulsion politics, and the problems of ›small nations‹ in Central Europe.